

تحلیل وضعیت پیشینه‌های کتابشناختی فارسی موجود در کتابشناسی ملی ایران به منظور بررسی به کارگیری قواعد توصیف و دسترسی به منبع (آر.دی.ای.)

فاطمه پازوکی^۱

دکتر محسن حاجی زین العابدینی^۲

دکتر شعله ارسطوپور^۳

چکیده

هدف: به کارگیری آر.دی.ای. با توجه به محیط و منابع اطلاعاتی جدید، ضرورتی انکارناپذیر است. این امر در صورتی به درستی محقق خواهد شد که پیشینه‌های کتابشناختی کم اشکال و بستر مناسبی از نظر فنی فراهم باشد. پیشینه‌های کتابشناختی فارسی که سالها با استفاده از قواعد انگلومریکن فهرست نویسی شده‌اند، اکنون برای رویارویی با آر.دی.ای. نیازمند بررسی هستند تا با استفاده از این شناخت، برنامه‌ریزی هدفمند صورت پذیرد. از این رو، هدف این پژوهش شناسایی وضعیت پیشینه‌های کتابشناختی موجود در کتابشناسی ملی ایران، به منظور بررسی به کارگیری قواعد توصیف و دسترسی (آر.دی.ای.) است.

روش: روش پژوهش از نوع پیمایشی توصیفی است که به صورت تطبیقی انجام شده است. به منظور ارزیابی وضعیت کنونی پیشینه‌های کتابشناختی موجود در کتابشناسی ملی ایران در قالب نرم افزار رسا و سنجش میزان تطبیق آنها با آر.دی.ای، از سیاهه‌وارسی استفاده شده است. به این منظور، در این پژوهش ۱۷۹۴ فیلد در قالب ۱۱۱ پیشینه کتابشناختی فارسی در موضوع تاریخ ایران که در دو سال ۱۳۸۶ و ۱۳۹۰ فهرست نویسی شده‌اند، بررسی شد.

یافته‌ها: نتایج این پژوهش، انطباق بیش از ۸۸٪ از داده‌های مندرج در فیلدهای پیشینه‌های کتابشناختی مورد بررسی با آر.دی.ای. را نشان داد. همچنین، بیشترین اشکالهای شناسایی شده برای این پیشینه‌ها به اشکال انطباق نداشتن با آر.دی.ای. با ۴۷/۰۷٪ در پیشینه‌ها و ۱۱/۲۰٪ از

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی. pazooki.f@gmail.com

۲. استادیار مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی. zabedini@gmail.com

۳. استادیار پژوهشگاه منطقه‌ای علوم و فناوری شیراز. arastoopoor@gmail.com

فیلدها و پس از آن به ترتیب اشکال عدم ورود اطلاعات با ۳۱/۳۸٪ در پیشینه‌ها و ۷/۴۶٪ از فیلدها، درج نشدن اطلاعات در فیلدهای درست با ۱۲/۴۱٪ در پیشینه‌ها و ۲/۹۵٪ از فیلدها، اشکال فهرستنویسی با ۵/۱۵٪ در پیشینه‌ها و ۱/۲۲٪ از فیلدها و اشکال تاپیی و املائی با ۳/۹۸٪ در پیشینه‌ها و ۰/۹۴٪ از فیلدها مربوط می‌شود. مقایسه میان اشکالهای شناسایی شده نشان داد فراوانی تمامی اشکالها به جز تفاوت با آر.دی.ای. در سال ۱۳۸۶ بیشتر از سال ۱۳۹۰ است. از دستاوردهای این پژوهش، جدول تطبیقی مارک ایران-آر.دی.ای. است که برای کنترل پیشینه‌های کتابشناختی از آن استفاده شد.

با استفاده از نتایج این پژوهش، زمینه مناسب برای برنامه‌ریزی به منظور به کارگیری آر.دی.ای. فراهم می‌شود. انجام چنین پژوهشهایی از سوی کمیته راهبردی آر.دی.ای. توصیه شده و نتایج حاصل از آن برای همکاریهای بین‌المللی در این زمینه سودمند خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: قواعد توصیف و دسترسی به منبع (آر.دی.ای.)، قواعد فهرست‌نویسی، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، مارک ایران، یونی مارک، قواعد فهرست‌نویسی انگلوماریکن، پیشینه‌های کتابشناختی.

مقدمه

تولید پیشینه‌های کتابشناختی به منظور توصیف منابع اطلاعاتی، از مهم‌ترین فعالیت‌هایی است که از گذشته‌های دور در کتابخانه‌ها صورت گرفته است. این امر، با وجود تغییرات به وجود آمده در محمل‌های اطلاعاتی، فرایندهای ذخیره و بازیابی و رفتار اطلاع‌یابی کاربران، هنوز هم در زمره فعالیت‌های مهم کتابخانه‌ها به‌شمار می‌آید. پیشینه‌ها، مبنای اصلی ذخیره و بازیابی در هر پایگاه اطلاعاتی هستند. در پیشینه‌های یک پایگاه کتابشناختی (نظیر فهرست رایانه‌ای یا پایگاه کتابهای ناشران و کتابفروشان)، عناصر داده‌ای گوناگونی بر اساس نیاز و مطابق با استانداردهای مربوط ذخیره می‌شوند. هرچند در طول قرن اخیر، بویژه پس از توسعه فهرست‌های رایانه‌ای و قالب مارک (فهرست‌نویسی ماشینی‌خوان)^۱، بر تعداد و تنوع عناصر داده‌ای در پیشینه‌ها افزوده شده است، فهرست‌های رایانه‌ای هنوز در برآوردن نیازهای گوناگون کاربران مشکلاتی دارند که این امر ناشی از عدم تعریف کامل کارکردهای هر یک

1. Records.
2. Machine Readable Cataloging (MARC).

از عناصر داده‌ای است (ارسطوپور، ۱۳۸۹).

فهرستهای کتابخانه‌ای در حال حاضر، در حال تغییر رویکرد از رویکرد نظام‌مدار به سوی رویکردهای کاربرمدار هستند و کاربر و نیازهای او در اولویت اصلی قرار دارند. گرایش به تغییر و تعدیل ساختار پیشینه‌های مارک به قالب ایکس.ام.ال.^۱ تلاشهایی هر چند ابتدایی در جهت رسیدن به این مهم و هماهنگ‌سازی بیشتر نشانه‌های نحوی مارک با گرایشهای جاری در حوزه فناوریهای تحت وب است (فتاحی و ارسطوپور، ۱۳۸۶). بر همین اساس، ایفلا و سازمانهای بین‌المللی دیگر به فکر ایجاد نظامهایی با هدف توجه به کاربر و پاسخ به نیازهای او افتادند تا بتوانند شرایطی را مهیا کنند که با استفاده از فناوریهای رو به رشد اطلاع‌رسانی، بیشترین بهره را ببرند. از این رو، قواعد توصیف و دسترسی به منبع (آر.دی.ای).^۲ شکل گرفت. آر.دی.ای، توصیف و دسترسی به منابع چاپی و الکترونیکی را بر اساس الگوی مفهومی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (اف.آر.بی.آر.^۳) امکان‌پذیر می‌سازد و بر این اساس، نه تنها بر قوانین فهرست‌نویسی تأثیر خواهد گذاشت، بلکه بر ساختار و طراحی فهرستهای پیوسته نیز مؤثر خواهد بود. آر.دی.ای، موجودیها، روابط و اصطلاحات خود را از سه الگوی مفهومی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (اف.آر.بی.آر.)، ملزومات کارکردی داده‌های مستند (اف.آر.ای.دی. یا فراد)^۴ و ملزومات کارکردی داده‌های مستند موضوعی (اف.آر.اس.ای.دی. یا فرساد)^۵ و دستورالعملهای خود را از قوانین فهرست‌نویسی بین‌المللی (آی.سی.پی)^۶ ایفلا اتخاذ کرده است (تیلت، ۲۰۰۴). تغییر نام قواعد فهرست‌نویسی انگلواامریکن به توصیف و دسترسی به منبع (آر.دی.ای) به

1. Extensible Markup Language (XML).

2. Resource Description and access (RDA).

3. Functional Requirements of Bibliographic Records (FRBR).

4. Functional Requirements for Authority Data (FRAD).

5. Functional Requirements for Subject Authority Data (FRSAD).

6. ICP: International Cataloging Principle.

۷. آی.ام.ای.آی.سی.سی.: مخفف جلسه بین‌المللی کارشناسان ایفلا درباره قوانین فهرست‌نویسی بین‌المللی

است. قوانین اصول پاریس را که در سال ۱۹۶۱ ایجاد شده بود، بررسی دوباره و به روز کرده و مجموعه

قوانین جدیدی را با عنوان قوانین فهرست‌نویسی بین‌المللی (آی.سی.پی) به وجود می‌آورد.

دلیل تغییرات گسترده در ساختار پیشین آن است. این تغییرات منجر به ایجاد تفاوت‌هایی در شکل، هدف و دامنه قوانین پیشین شده که توسط کمیته همکاری مشترک^۱ در آوریل سال ۲۰۰۵ ارائه شد. پیشینه‌هایی که با استفاده از این قواعد جدید ایجاد می‌شوند، قابلیت کاربرد در همه نظام‌های موجود از جمله فهرست کتابی، فهرست برگه‌ای و سیستم‌های یکپارچه کتابخانه‌ای و همچنین در سیستم‌ها و فناوریهای آینده را دارند. (تیل، ۲۰۱۰).

بیان مسئله

قواعد توصیف و دسترسی به منبع (آر.دی.ای.) با توجه به محیط متغیر رقومی و در پاسخ به نیازهای نوظهور و به‌منظور انجام فهرست‌نویسی هرچه بهتر منابع (اعم از چاپی و الکترونیکی) طراحی شده است. این قواعد پس از بررسی‌های بیشتر و انتشار نسخه نهایی، بتدریج جایگزین قواعد انگلوامریکن می‌گردد. آر.دی.ای. سبب ایجاد پیشینه‌هایی می‌شود که در جهان رقومی مورد استفاده قرار خواهند گرفت. از دیگر مزایای این استاندارد می‌توان به قابلیت فهرست‌نویسی انواع منابع و انعطاف‌پذیری و قابلیت تطبیق با جوامع گوناگون اشاره کرد (شعبان‌زاد و درخوش، ۱۳۹۰). همچنین، به نظر می‌رسد در کتابخانه‌های ایران نیز به تبع فضای بین‌المللی، تا چند سال آینده قواعد آر.دی.ای. جایگزین قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن شود (مرادی و حاجی‌زین‌العابدینی، ۱۳۹۰). با این حال، برای وقوع این رخداد و انجام این جایگزینی، بسترسازی مناسب در بافت نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای و بررسی پیشینه‌های فهرست‌نویسی شده موجود کاملاً حس می‌شود، زیرا در صورت به کارگیری آر.دی.ای. ضروری است تا تغییراتی (هرچند اندک) در نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای و فیلدهای مربوط به کاربرگ‌های فهرست‌نویسی آنها، به منظور ایجاد هماهنگی و همراهی با تغییرات جدید صورت پذیرد. آر.دی.ای. رابطه تنگاتنگی با اف.آر.بی.آر. دارد و در نرم‌افزاری که

---

1. Joint Steering Committee.

مبتنی بر اف.آر.بی.آر. ایجاد شده باشد، کارآیی بیشتری داشته و به کارگیری آن بر بخشهای مختلف نرم‌افزار کتابخانه‌ای تأثیر خواهد داشت. آر.دی.ای. به صورت عمده بر سه بخش ورود اطلاعات، ساختار نرم‌افزارها و بازیابی و نمایش اطلاعات در فهرستهای رایانه‌ای تأثیرگذار خواهد بود (دونسیر^۱، ۲۰۰۷). در قسمت ورود اطلاعات، که مبنای عمل فهرست‌نویسان است، توجه به الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (اف.آر.بی.آر.) و تعیین روابط در بین اجزای کتابشناختی و همچنین میان خانواده‌های کتابشناختی، ضروری است. در قسمت ساختار، بازیابی و نمایش اطلاعات، آر.دی.ای. با بهره‌گیری از ویژگیهای اف.آر.بی.آر.، قادر خواهد بود توصیف مناسبی از منابع را ارائه دهد و اطلاعات کتابشناختی را به شیوه مناسبی نمایش داده و قابل بازیابی نماید. از آنجا که یکی از ویژگیهای آر.دی.ای. هماهنگی با قوانین پیش از خود یعنی قواعد انگلومریکن است (گدلرب^۲، ۲۰۱۰)، انتظار می‌رود کاربرگه‌های فهرست‌نویسی در نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای با تغییراتی نه‌چندان اساسی در بخش توصیف منابع در محیط جدید نیز قابل استفاده باشند. در هر حال، این مسئله به بررسی نیاز دارد تا مشخص شود نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای ایرانی با توجه به ساختار و ویژگیهای خود، تا چه میزان با محیط جدید سازگار و پاسخگوی به کارگیری بخش توصیفی آر.دی.ای. در لایه فهرست‌نویسی خود هستند و چه میزان احتیاج به بازیابی و تغییر ساختار دارند؟ با تغییر قواعد فهرست‌نویسی و جایگزینی آر.دی.ای. به جای قواعد انگلومریکن، باید تکلیف انبوه پیشینه‌های پیشین مبتنی بر قواعد انگلومریکن در کتابخانه ملی مشخص شود. در این راستا، ضروری است بررسی شود که این پیشینه‌ها با قواعد جدید چه میزان هماهنگ و سازگار بوده و پیش‌بینی وضعیت تبدیل آنها به وضعیت جدید و میزان هماهنگی آنها با پیشینه‌های تولید شده با استفاده از قواعد جدید چگونه است. همچنین، ضرورت دارد وضعیت تغییرات مورد نیاز در نرم‌افزار کتابخانه ملی (رسا) با توجه به این تغییر رویکرد در قواعد فهرست‌نویسی به دقت بررسی و پیشنهادهای

---

1. Dunsire.
2. Gadelrab.

سودمند و کاربردی در این رابطه ارائه شود. این مطالعه، می‌تواند چشم‌انداز و تصویر روشنی از میزان پذیرش و حاکم شدن این قواعد در ایران به‌دست دهد و زمینه‌های لازم برای به‌کارگیری قواعد اشاره شده در سطح ملی را روشن کند. از سوی دیگر، آر.دی.ای. و الگوهای نوین سازماندهی اطلاعات زمانی به خوبی قابل استفاده خواهند بود که در بستر مناسبی از پیشینه‌های تولید شده (قبلی) به کار گرفته شوند تا با کمترین اشکالها و تغییرات، قابل استفاده باشند. همچنین، از آنجا که یکی از مسائل مهم در به‌کارگیری رویکردهای نوین سازماندهی اطلاعات، تصمیم‌گیری برای پیشینه‌هایی است که طی سالها بر اساس رویکردهای پیشین تهیه شده است، در این پژوهش پیشینه‌های کتابشناختی موجود در کتابشناسی ملی ایران بررسی گردیده تا با بررسی وضعیت فعلی پیشینه‌های کتابشناختی، زمینه‌های لازم برای به‌کارگیری آر.دی.ای. فراهم شود. با توجه به اینکه کتابخانه ملی ایران متولی اصلی فهرست‌نویسی در کشور است و سیاستهای وضع شده از سوی آن بر روی کتابخانه‌های دیگر کشور تأثیر مستقیم دارد، پیشینه‌های کتابشناسی ملی موجود نرم افزار رسا برای بررسی انتخاب شده‌اند.

پیشینه پژوهش

در حال حاضر پژوهشهای متعددی در مورد آر.دی.ای انجام شده و یا در حال انجام است. در اینجا، به چند نمونه مهم در این زمینه اشاره می‌شود. «نیدلمن»^۱ (۲۰۰۸) در مقاله‌ای با عنوان «استاندارد توصیف و دسترسی به منبع» به معرفی ساختار و محتوای آر.دی.ای. پرداخته و آن را زمینه‌ساز نسل جدیدی از رویکردهای بازیابی اطلاعات معرفی می‌کند. وی در این مقاله هدفهای طراحی و تدوین استاندارد آر.دی.ای. و دامنه آن را توضیح داده و ساختار قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن ویرایش دوم را بررسی و با ساختار آر.دی.ای. مقایسه نموده و شیوه‌های هرچه بهتر برای پیاده‌سازی و آماده‌سازی ذهنی کتابداران را بیان نموده است.

---

1. Needleman.

«کیسر و ایچل دریک»^۱ (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان «چالش‌هایی برای پیاده‌سازی استاندارد توصیف و دسترسی منبع (آر.دی.ای.): مطالعه موردی آلمانی» آر.دی.ای. را جانشینی برای قوانین فهرست‌نویسی آلمان^۲ و قواعد فهرست‌نویسی انگلوآمریکن ویرایش دوم در سال ۲۰۱۱ برمی‌شمرد.

«دونسیر» (۲۰۰۷) در مقاله‌ای پژوهشی با عنوان «آر.دی.ای. و نظام‌های کتابخانه‌ای» پشتوانه‌ای را برای توصیف و دسترسی منابع توضیح می‌دهد و آر.دی.ای. را به عنوان یک استاندارد ابر داده‌ای بین‌المللی با کاربرد جهانی و استفاده در سیستم‌های کتابخانه‌ای معرفی می‌کند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد استاندارد آر.دی.ای. بر سیستمها و خدمات ابر داده‌ای کتابخانه تأثیر مستقیمی دارد که یک توسعه چشمگیر در جهانی‌سازی خدمات بازیابی اطلاعات است.

شاید بتوان مهم‌ترین پژوهش صورت گرفته در این زمینه را آزمایش انجمن کتابداران آمریکا و کمیته مشترک راهبردی آر.دی.ای.^۳ (۲۰۱۰) دانست. در این پژوهش که همزمان با انتشار قواعد آر.دی.ای. در کتابخانه ملی پزشکی آمریکا، کتابخانه کنگره و کتابخانه ملی کشاورزی انجام گرفته، کمیته مشترک راهبردی روند تولید پیشینه‌های کتابشناختی با استفاده از این قواعد و همچنین بازخورد کاربران و دیدگاه بهره‌گیران را آزمایش و بررسی کرده است. نتایج این آزمایشها مرحله به مرحله از طریق وبسایت کمیته مشترک راهبردی آر.دی.ای. منتشر می‌شود تا تعامل بین‌المللی در مورد تکمیل و گسترش آر.دی.ای. به‌طور همزمان صورت گیرد.

پژوهشگران ایرانی نیز همزمان با انتشار اف.آر.بی.آر. و نسخه اولیه آر.دی.ای. فعالیت خود را به‌صورت گسترده در این زمینه دنبال کرده‌اند و پژوهشها در این زمینه به‌سرعت در حال رشد و گسترش است. در ادامه، به مهم‌ترین آنها در ارتباط با موضوع پژوهش حاضر اشاره می‌شود.

1. Ingo Caesar; Dierk Eichel.

2. RAK.

3. Report and Recommendations of the U.S. RDA Test Coordinating Committee.

طاهری (۱۳۸۹) در مقاله پژوهشی خود به بررسی تحلیلی کارکردپذیری آر.دی.ای. برای توصیف و سازماندهی منابع آرشیوی پرداخته است. وی علاوه بر پرداختن به رویکردهای توصیف و سازماندهی منابع اطلاعاتی، از رویکردهای شیء‌گرا، دانش‌مدار و توصیف بر اساس شیء در برابر توصیف بر پایه بافت و تغییر در سطوح توصیف، به ویژگیها و ملزومات منابع آرشیوی در پیوند با آر.دی.ای. پرداخته و در پایان عناصر هسته مناسب برای توصیف مواد آرشیوی و قابلیتها و نقاط ضعف آن را برشمرده است. همچنین، وی در پژوهش دیگر (۱۳۹۰) به بیان ویژگیهای محیط و رسانه‌های جدید و تأثیر آن بر فرایند سازماندهی دانش و تحلیل روابط درونی (میان سطوح چهارگانه هر شیء) و بیرونی (میان سطوح هر شیء با اشیای دیگر) ارائه شده توسط آر.دی.ای. پرداخته و تواناییها و قابلیتهای آن را برای پاسخگویی به ویژگیهای محیط و رسانه‌های جدید ارزیابی کرده است.

مرادی (۱۳۸۹) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به شناسایی وضعیت فهرست‌نویسی توصیفی کتابخانه‌های دیجیتالی که بر اساس قوانین فهرست‌نویسی انگلوماریکن ایجاد شده‌اند و بررسی میزان انطباق آنها با استاندارد آر.دی.ای. پرداخته است. وی این پژوهش را با هدف کامل‌تر شدن پیشینه و در نتیجه سهولت ذخیره و بازیابی اطلاعات در کتابخانه‌های دیجیتالی انجام داده است. نتایج این پژوهش نشان داد داده‌های توصیفی موجود در پیشینه‌های کتابشناختی کتابخانه‌های دیجیتالی ایران که برخی از آنها در واقع فهرستهای رایانه‌ای تکامل یافته هستند، با استانداردهای کنونی (قوانین فهرست‌نویسی انگلوماریکن) همخوانی کاملی ندارند.

«بشردوست» (۱۳۹۰) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود، میزان انطباق فهرست‌نویسی و رده‌بندی کتابهای وابسته به یک اثر، در فهرست پیوسته کتابشناسی ملی ایران با قواعد و دستورالعملهای موجود را مد نظر قرار داده است. وی پیشینه‌های اصل اثر و آثار وابسته به دو اثر مثنوی و نهج‌البلاغه در فهرست کتابشناسی ملی ایران و اصل اثر مثنوی و آثار وابسته به آن با ۱۳۳۰ پیشینه و اصل اثر نهج‌البلاغه و آثار وابسته به آن با ۱۷۴۹ پیشینه را بررسی کرده است. یافته‌های پژوهش نشان داده است که

سرشناسه‌ها، عنوانهای قراردادی و شناسه‌های افزوده اختصاص یافته به پیشینه‌های آثار وابسته به نهج البلاغه و مثنوی، کمتر از ۵۰٪ با قواعد موجود انطباق کامل دارند. «پازوکی» (۱۳۹۱) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود میزان آشنایی و پذیرش فهرست‌نویسان شاغل در کتابخانه ملی ایران و وضعیت پیشینه‌های کتابشناختی موجود در کتابشناسی ملی ایران در موضوع تاریخ ایران را بررسی نموده است. یافته‌های پژوهش نشان داد وضعیت نسبتاً مطلوبی برای به کارگیری آر.دی.ای وجود دارد. پژوهشهای دیگری در ارتباط با پیشینه‌های کتابشناختی در کتابشناسی ملی ایران انجام شده که البته به طور مستقیم مرتبط با آر.دی.ای نیستند و بیشتر از منظر الگوی کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (اف.ار.بی.آر.) به آنها پرداخته شده است. از آن جمله می‌توان به پژوهشهای حاجی‌زین‌العابدینی (۱۳۸۹)، ارسطوپور (۱۳۸۹ ب)، درخوش (۱۳۸۹)، محمدی (۱۳۹۰)، فردحسینی (۱۳۹۰)، اکبری داریان و دیگران (۲۰۱۲) و نیک‌نیا (۱۳۸۹) اشاره کرد که در اینجا از آوردن آنها خودداری می‌شود.

پرسشهای پژوهش

۱. وضعیت پیشینه‌های کتابشناختی موجود در کتابشناسی ملی ایران برای به کارگیری آر.دی.ای چگونه است؟
  - ۱-۱. اشکالهای موجود در پیشینه‌های کتابشناختی موجود در کتابشناسی ملی ایران کدامند؟
  - ۲-۱. وجوه همخوانی و افتراق پیشینه‌های کتابشناختی موجود در کتابشناسی ملی ایران با قواعد آر.دی.ای کدامند؟
  ۲. اشکالهای موجود در پیشینه‌های کتابشناختی بر کدام یک از کارکردهای الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (اف.ار.بی.آر.) تأثیرگذار هستند؟
  ۳. چه میزان از اشکالهای موجود در پیشینه‌های کتابشناختی در سطح عناصر هسته هستند؟

روش و ابزار پژوهش

روش پژوهش از نوع پیمایشی توصیفی است که به صورت تطبیقی انجام شده است. به منظور ارزیابی وضعیت کنونی پیشینه‌های کتابشناختی موجود در رسا و سنجش میزان تطبیق آنها با آر.دی.ای، از سیاهه واری واری استفاده و با بهره‌گیری از آن اشکالهای مختلف فهرست‌نویسی پیشینه‌های کتابشناختی در هر فیلد مشخص شد. برای تشخیص صحت فهرست‌نویسی در هر یک از فیلدها، از سیاهه نواحی مختلف کاربرگه فهرست‌نویسی رسا و جدول عناصر هسته آر.دی.ای. و قواعد مربوط به آنها استفاده شده است. سیاهه واری شامل ۵ نوع اشکال، بر اساس بررسی پژوهشگر و مرور پیشینه پژوهشهای صورت گرفته در این زمینه است که برای تک‌تک فیلدهای نمونه، کنترل شده است. اشکالهای مورد ارزیابی در این سیاهه واری به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند. دسته نخست اشکالهایی که ناظر بر شرایط و رویکرد فعلی هستند و دسته دوم اشکالهایی که مربوط به آر.دی.ای. و کاربرد آن در پیشینه‌های کتابشناختی هستند و در واقع نوعی مقایسه شرایط موجود با شرایط پیش روست.

جامعه، نمونه و ابزار پژوهش

جامعه آماری این پژوهش را ۱۷۹۴ فیلد در قالب ۱۱۱ پیشینه کتابشناختی تولید شده در کتابخانه ملی ایران در دو سال ۱۳۸۶ و ۱۳۹۰ که در نرم‌افزار رسا وارد شده است، تشکیل می‌دهند. خروجی حاصل از ورود داده‌ها در رسا، در قالب لوح فشرده کتابشناسی ملی ایران و همچنین وب سایت کتابخانه ملی در دسترس است، اما دسترسی به فیلدها و زیرفیلدهای تکمیل شده در پیشینه‌های کتابشناختی در این پژوهش از طریق مشاهده در نرم‌افزار رسا صورت گرفته است. رسا، سیستم جامع کتابخانه ملی است که از سوی شرکت نرم‌افزاری پارس آذرخش تهیه و ارائه شده است. گفتنی است، تولید این محصول از شهریور ۱۳۸۲ آغاز و در شهریور ۱۳۸۵ به بهره‌برداری رسیده است (حاجی‌زین‌العابدینی، پازوکی و داودزاده، ۱۳۹۰). همچنین، در

این سال پیشینه‌های کتابشناختی قبلی (وین‌لایب^۱) نیز به رسا برگردان^۲ شد. هرچند نرم‌افزار قبلی از ویرایشهای دیگر نرم‌افزار متعلق به شرکت پارس‌آذرخش است، در هنگام برگردان پیشینه‌ها، اشکالهایی در برخی نواحی پیشینه‌های از قبل تولید شده به وجود آمد که به مرور زمان از سوی فهرست‌نویسان (به صورت دستی) اصلاح شده و می‌شود. بنابراین، با توجه به احتمال وجود مشکل در برخی از پیشینه‌های پیش از سال ۱۳۸۶، این گروه از پیشینه‌ها از جامعه پژوهش حذف شدند تا از ورود عوامل مداخله‌گر که خارج از حوزه کنترل نیروی انسانی است، جلوگیری شود. برای بررسی پیشینه‌های کتابشناختی، با مشورت و راهنمایی متخصصان و فهرست‌نویسان با سابقه در کتابخانه ملی، پیشینه‌های تولید شده در موضوع «تاریخ ایران» در دو سال مجزا یعنی سالهای ۱۳۸۶ و ۱۳۹۰ به عنوان جامعه پژوهش انتخاب و میزان سازگاری آنها با آر.دی.ای. سنجیده شد. حوزه موضوعی تاریخ ایران بنا به دلایلی از جمله گستردگی موضوعی، گستردگی منابع تولید شده در این حوزه، بومی بودن، تعداد زیاد پیشینه‌های فهرست شده و همچنین دارا بودن اجزای فهرست‌نویسی (به اصطلاح، تکمیل بودن از نظر فهرست‌نویسی) انتخاب شدند. لازم به توضیح است، پیشینه‌های سال ۱۳۹۰ به دلیل به‌روز بودن منابع و از آنجا که آخرین پیشینه‌های تولید شده از سوی فهرست‌نویسان پس از چندسال تجربه کار با این نرم‌افزار بوده، انتخاب شده‌اند. در واقع، با این انتخاب می‌توان مقایسه‌ای نیز میان نخستین دوره تولید پیشینه‌های کتابشناختی فارسی بر مبنای مارک ایران و آخرین پیشینه‌های تولید شده (در قالب زمانی این پژوهش) انجام داد. گفتنی است، پیشینه‌های انتخاب شده محدود به نوع منبع کتابهای فارسی است، زیرا با بررسیهای انجام شده اغلب منابع حوزه تاریخ منابع کتابی بوده و همچنین با بررسیهای اولیه پیشینه‌های مربوط به منابع غیر کتابی مشخص شد که پیشینه‌های مذکور در برخی موارد دارای نقص اطلاعاتی بوده و از نظر پژوهشی قابل بررسی نیستند. برای تعیین حجم نمونه، از جدول کرجسی و مورگان (دیانی، ۱۳۶۹)

---

1. WinLib.
2. Convert.

استفاده شد. نتایج به دست آمده از تعداد پیشینه‌ها و فیلهای نمونه در هر کدام از این سالها، در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. تعیین حجم نمونه پیشینه‌های کتابشناختی رسا

موضوع	دوره زمانی (سال)	فراوانی جامعه	فراوانی نمونه	فراوانی فیلد (های) کنترل شده
تاریخ ایران	۱۳۸۶	۲۳۶	۷۰	۱۱۵۸
تاریخ ایران	۱۳۹۰	۱۳۸	۴۱	۶۳۶
جمع		۳۷۴	۱۱۱	۱۷۹۴

شایسته ذکر است، هر پیشینه دارای فیلهای بیشتری است که شامل فیلهای بلوک ۰ (کنترلی)، بلوک ۹ (ملی) و برخی دیگر نواحی ماشینی و غیرقابل کنترل و تأثیر از سوی نیروی انسانی (فهرست‌نویسان) است که از نمونه پژوهش حذف و بدین ترتیب در مجموع ۱۷۹۴ فیلد کنترل شد.

یافته‌های توصیفی

مطابق بررسی پیشینه‌ها، اشکالهای یافت شده در چند دسته اشکالهای تایپی و املائی ۱۷ مورد، درج نکردن اطلاعات در فیلهای درست ۵۳ مورد، اشکال فهرست‌نویسی ۲۲ مورد، وارد نکردن اطلاعات (سهل‌انگاری) با ۱۳۴ مورد و تفاوت با آر.دی.ای. ۲۰۱ مورد شناسایی و دسته‌بندی شده است.

پاسخ به پرسشهای پژوهش

۱. وضعیت پیشینه‌های کتابشناختی موجود در کتابشناسی ملی ایران برای

به کارگیری آر.دی.ای. چگونه است؟

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، در مقایسه اشکالها با یکدیگر، بیشترین درصد فراوانی اشکالها متعلق به تفاوت با آر.دی.ای با فراوانی ۴۷/۰۷٪ است. برای تعیین درصد فراوانی تعداد اشکالها در کل فیلهای مورد بررسی، فراوانی تعداد هر

تحلیل وضعیت پیشینه‌های کتابشناختی فارسی... / ۱۰۱

اشکال در هر سال و در مجموع را بر تعداد کل فراوانی فیلدها در همان سال و در مجموع تقسیم و نتیجه را ضرب در ۱۰۰ می‌کنیم. همان‌طور که در جدول ۲ آمده است، درصد فراوانی فیلدهای دارای اشکال بدین شرح است:

جدول ۲. فراوانی و درصد فراوانی فیلدهای دارای اشکال

دسته‌بندی اشکالها	تاریخ ایران (۱۳۸۶)	درصد فراوانی	تاریخ ایران (۱۳۹۰)	درصد فراوانی	فراوانی کل	درصد فراوانی کل
تایپی و املائی	۱۲	٪۰/۶۶	۵	٪۰/۲۷	۱۷	٪۰/۹۴
درج نکردن اطلاعات در فیلدهای درست	۳۷	٪۲/۰۶	۱۶	٪۰/۸۹	۵۳	٪۲/۹۵
فهرست‌نویسی (انگلوامریکن)	۱۵	٪۰/۸۳	۷	٪۰/۳۹	۲۲	٪۱/۲۲
وارد نکردن اطلاعات (سهل‌انگاری)	۹۳	٪۵/۱۸	۴۱	٪۲/۲۸	۱۳۴	٪۷/۴۶
تفاوت با آر.دی.ای.	۸۷	٪۴/۸۴	۱۱۴	٪۶/۳۵	۲۰۱	٪۱۱/۲۰

۱-۱. بیشترین اشکالهای موجود در پیشینه‌های کتابشناختی موجود در

کتابشناسی ملی ایران کدامند؟

برای تعیین درصد فراوانی تعداد اشکالها در هر سال و در مجموع، فراوانی هر اشکال در همان سال و در مجموع را بر تعداد کل فراوانی هر اشکال در همان سال و مجموع کل تقسیم و نتیجه را ضرب در ۱۰۰ می‌کنیم. درصد فراوانی هر یک از اشکالها در جدول ۳ قابل مشاهده است:

جدول ۳. فراوانی و درصد فراوانی تعداد اشکالها به تفکیک سال

درصد فراوانی کل	فراوانی کل	درصد فراوانی	تاریخ ایران (۱۳۹۰)	درصد فراوانی	تاریخ ایران (۱۳۸۶)	دسته‌بندی اشکالها
%۳/۹۸	۱۷	%۲/۷۳	۵	%۴/۹۱	۱۲	تایپی و املاپی
%۱۲/۴۱	۵۳	%۸/۷۴	۱۶	%۱۵/۱۶	۳۷	درج نکردن اطلاعات در فیلد درست
%۵/۱۵	۲۲	%۳/۸۲	۷	%۶/۱۴	۱۵	فهرست‌نویسی (انگلوامریکن)
%۳۱/۳۸	۱۳۴	%۲۲/۴۰	۴۱	%۳۸/۱۱	۹۳	وارد نکردن اطلاعات (سهل‌انگاری)

برای تعیین درصد فراوانی تعداد اشکالها در کل فیلدهای مورد بررسی، فراوانی تعداد هر اشکال در هر سال و در مجموع را بر تعداد کل فراوانی فیلدها در همان سال و در مجموع تقسیم و نتیجه را ضرب در ۱۰۰ می‌کنیم. همان‌طور که در جدول ۴ آمده است، درصد فراوانی فیلدهای دارای اشکال بدین شرح است:

جدول ۴. فراوانی و درصد فراوانی فیلدهای دارای اشکال

درصد فراوانی کل	فراوانی کل	درصد فراوانی	تاریخ ایران (۱۳۹۰)	درصد فراوانی	تاریخ ایران (۱۳۸۶)	دسته‌بندی اشکالها
%۰/۹۴	۱۷	%۰/۲۷	۵	%۰/۶۶	۱۲	تایپی و املاپی
%۲/۹۵	۵۳	%۰/۸۹	۱۶	%۲/۰۶	۳۷	درج نکردن اطلاعات در فیلدهای درست
%۱/۲۲	۲۲	%۰/۳۹	۷	%۰/۸۳	۱۵	فهرست‌نویسی (انگلوامریکن)
%۷/۴۶	۱۳۴	%۲/۲۸	۴۱	%۵/۱۸	۹۳	وارد نکردن اطلاعات (سهل‌انگاری)

۱-۲. اشکالهای موجود در پیشینه‌های کتابشناختی موجود در کتابشناسی ملی

ایران، شامل کدام موارد و در کدام فیلدها هستند؟

برای پاسخ به این پرسش، اطلاعات موجود در فیلدهای مختلف در پیشینه‌های کتابشناختی با استفاده از جدول تطبیقی مارک ایران - آر.دی.ای. با قواعد مربوط به هر بخش از آر.دی.ای. مقایسه و با استفاده از سیاهه واریسی کنترل شد. نتایج حاصل از کنترل پیشینه‌های کتابشناختی، در جدول ۵ آمده است:

جدول ۵. توزیع فراوانی و فیلدهای دارای اشکال در پیشینه‌های کتابشناختی

فیلدهای دارای اشکال	موارد مرتبط	فراوانی	نوع اشکال
600\$a, 304\$a, 200, 010\$a, 010\$d, 225\$a	نام پدیدآور، عنوان، عنوان اصلی، نام اصلی پدید آور (به زبان دیگر)، درج نکردن خط فاصله میان اجزای شابک، نام ناشر، درج نقطه یا علامت اضافی بین نام و نام خانوادگی پدیدآور	۱۷	نقص در فیلدهای ۰۱۰
702\$a, 200\$g, 312\$a, 304\$a, 225\$a, 200\$b, 305\$a, 600, 205\$f, 200\$g, 200\$g, 312\$a, 225\$a, 700, 312\$a, 607\$a, 702\$a, 200\$e, 702\$a, 300\$a, 304\$a	عنوان برابر و عنوان اصلی در یک فیلد، خلاصه‌نویس یا برگزیننده در فیلد پدیدآور، وارد نکردن عنوان فرعی در فیلد مناسب، عنوان اصلی در فیلد عنوان مرتبط، نام پدیدآور در فیلد، ناشر در محل پدیدآور (در صورتی که اثر دارای پدیدآور باشد)، یادداشت مربوط به ناشر در فیلد یادداشت، سابقه کتابشناختی وارد شده، تاریخ نشر در عنوان به زبان اصلی، بالای عنوان در فیلد فروست، عنوان در زیرفیلد نام عام مواد، عنوان روی جلد در محل سایر اطلاعات عنوانی، نام پدیدآور (شناسه افزوده) مستند شده در زیرفیلد مستند نشده، ویراستار در فیلد پدیدآور، نویسنده و همکار در یک فیلد، عنوان اصلی (به زبان دیگر) در فیلد سایر اطلاعات عنوانی، صفحه عنوان آوانگاری (فینگیلیش) شده در فیلد عنوان به زبان	۵۳	عدم درج اطلاعات در فیلدهای درست

	<p>دیگر، نام پدیدآور در فروست، فروست در شناسه افزوده پدیدآور، گردآورنده به جای نویسنده، نام جغرافیایی به منزله موضوع در فیلد عبارت اسمی به جای موضوع، دو شناسه افزوده پدیدآور در یک فیلد، عنوان فرعی در فیلد عنوان اصلی، یادداشت مربوط به نشر و پخش در محل یادداشت کلی، یادداشت مربوط به تاریخچه کتابشناختی در یادداشت کلی، نام و نام خانوادگی پدیدآور (در بلوک ۷۰۰) در یک فیلد، یادداشت مربوط با صفحه‌شمار (مشخصات ظاهری) در فیلد یادداشتهای مربوط به ویراست و تاریخچه کتابشناختی، دنباله عنوان در فیلد یادداشت عمومی، درج سال فوت به جای ولادت</p>		
<p>600\$a, 304\$a, 200, 010\$a, 010\$d, 225\$a</p>	<p>نام پدیدآور، عنوان، عنوان اصلی، نام اصلی پدید آور (به زبان دیگر)، درج نکردن خط فاصله میان اجزای شایبک، نام ناشر، درج نقطه یا علامت اضافی بین نام و نام خانوادگی پدیدآور</p>	<p>۱۷</p>	<p>تأییدی و املائی</p>
<p>304\$a, 200\$a, 304\$a, 200\$f, 210\$c, 606, 702\$e</p>	<p>عنوان آوانگاری شده، عنوان به زبان اصلی تلقی شده است. تخصیص نیافتن شناسه افزوده به عنوان فرعی، تخصیص نیافتن شناسه افزوده به نام خانوادگی دیگر، درج نکردن تقسیم فرعی زندگی‌نامه در موضوع، تخصیص نیافتن شناسه افزوده به نام سایر پدیدآوران (همکار)، تعیین سرشناسه برای اثر گردآوری از چند اثر، ذکر واژه انتشارات در نام ناشر، درج موضوع مستند نشده، لحاظ نکردن سلسله مراتب تنالگانی - موضوعی، تخصیص نیافتن شناسه افزوده لازم (مثلاً ویراستار، تصویرگر، عکاس)، درج القاب و عناوین (مثل سید، آیت‌الله، دکتر) در نام پدیدآور، قرار ندادن واژگان قراردادی ابتدایی عنوان (مثل کتاب) در قلاب، درج نکردن (چندمین: زمان: مکان) در عنوان همایشها.</p>	<p>۲۲</p>	<p>فهرست‌دهی (نگار امریک)</p>

<p>200\$a, 200\$e, 702\$a, 010\$b, 010\$d, 305\$a, 305, 312\$a, 215, 700, 701, 607\$a, 225\$a, 304, 712, 410\$a, 712\$a, 712\$b, 010, 607\$9</p>	<p>اختصاص ندادن شناسه افزوده به تعداد کافی، بها، اطلاعات ویرایشها یا چاپهای قبلی، شابک، شابک جلد‌های مختلف، شناسه افزوده عنوانی به عنوان فرعی، مشخصات ناشر، صفحه عنوان به انگلیسی (به زبان اصلی)، عنوانهای گوناگون مثل عنوان روی عطف یا عنوان کامل (در فیلد عنوانهای گوناگون دیگر)، اطلاعات مستند شده (پدیدآور، موضوع و دیگر موارد)، تالگان به منزله موضوع یا شناسه افزوده (درحالی که در عنوان یا محل نشر آمده است مثل ساواک)، فروست داده - رابطه‌ای، ابعاد یا دیگر ویژگیهای ظاهری، درج زیرمجموعه ناشر در فیلد جداگانه در همه پیشینه‌ها رعایت نشده است. (در برخی با نقطه یا ویرگول از همدیگر جدا شده است)، مشخصات ناشر: گاهی فقط شماره تلفن، گاهی آدرس درج شده و گاهی اصلا درج نشده است. شابک (ده و سیزده رقمی)، شابک (فارسی و انگلیسی)، موضوعها (بخصوص در موضوعات مستند نشده)، عنوان ناشر شناسه افزوده تالگان</p>	<p>۱۳۴</p>	<p>عدم ورود اطلاعات (سهل نگاری)</p>
--	--	------------	-------------------------------------

پرسش ۱-۳. وجوه افتراق پیشینه‌های کتابشناختی موجود در کتابشناسی ملی

ایران با قواعد آر.دی.ای. کدامند؟

برای تعیین درصد فراوانی تعداد اشکالها در هر سال و در مجموع، فراوانی هر اشکال در همان سال و در مجموع را بر تعداد کل فراوانی هر اشکال در همان سال و مجموع کل تقسیم و نتیجه را ضرب در ۱۰۰ می‌کنیم. درصد فراوانی هر یک از اشکالها، در جدول ۶ قابل مشاهده است:

جدول ۶. فراوانی و درصد فراوانی اشکال تفاوت با آر.دی.ای. به تفکیک سال

درصد فراوانی کل	فراوانی کل	درصد فراوانی	تاریخ ایران (۱۳۹۰)	درصد فراوانی	تاریخ ایران (۱۳۸۶)	تفاوت با آر.دی.ای.
%۴۷/۰۷	۲۰۱	%۶۲/۲۹	۱۱۴	%۳۵/۶۵	۸۷	

برای تعیین درصد فراوانی تعداد اشکالها در کل فیلدهای مورد بررسی، فراوانی تعداد هر اشکال در هر سال و در مجموع را بر تعداد کل فراوانی فیلدها در همان سال و در مجموع تقسیم و نتیجه را ضرب در ۱۰۰ می‌کنیم. همان‌طور که در جدول ۷ آمده است، درصد فراوانی فیلدهای دارای اشکال بدین شرح است:

جدول ۷. فراوانی و درصد فراوانی فیلدهای دارای تفاوت با آر.دی.ای.

درصد فراوانی کل	فراوانی کل	درصد فراوانی	تاریخ ایران (۱۳۹۰)	درصد فراوانی	تاریخ ایران (۱۳۸۶)	تفاوت با آر.دی.ای.
%۱۱/۲۰	۲۰۱	%۶/۳۵	۱۱۴	%۴/۸۴	۸۷	

همان‌طور که در جدول ۷ مشاهده می‌شود، بیشترین درصد فراوانی از مجموع اشکالهای شناسایی شده مربوط به این مورد است. نکته قابل توجه آنکه در اشکالهای قبلی، با مقایسه درصد فراوانی اشکالها در دو سال ۱۳۸۶ و ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که تعداد تفاوتها در سال ۱۳۸۶ بیشتر از سال ۱۳۹۰ است؛ این در حالی است که در این مورد، سال ۱۳۹۰ سهم بیشتری از این تفاوت دارد. با نگاهی به دامنه پدیدآورنده این تفاوت در فیلدهای گوناگون می‌توان آنها را به صورت زیر مشخص نمود. نتایج حاصل از کنترل پیشینه‌های کتابشناختی به تفکیک نوع اشکالها و فیلدهای دارای اشکال به

شرح زیر است:

جدول ۹. توزیع فراوانی و فیلدهای دارای اشکال در پیشینه‌های کتابشناختی

فیلدهای دارای اشکال	موارد مرتبط	فراوانی	نوع اشکال
320\$e, 320\$a, 304\$b, 305, 304\$a, 215, 607, 327\$a, 200\$g, 225\$a, 205\$a, 210\$d	اختصارات مانند: س.م، ص.ع، ص، ج، ق، م، درج [] در اطلاعاتی که از خارج از محل اصلی اطلاعات اما از داخل منبع کسب شده‌اند. درج سه نقطه به جای عنوان کامل، درج اسامی تمامی پدیدآورندگان و حذف... [و دیگران]، شناسه افزوده به پدیدآورندگان، درج فروست، علامت پرسش در صورت اطمینان نداشتن یا ناقص بودن، بی‌جا، بی‌نا ویراست	۲۰۱	فونت: با آردی.آر

پرسش ۲: اشکالهای موجود در پیشینه‌های کتابشناختی بر کدام یک از کارکردهای الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی تأثیرگذار هستند؟
برای پاسخ به این سؤال، ابتدا باید فراوانی اشکالها را در هریک از بلوکهای یونی مارک به دست آوریم و سپس با توجه به انطباق هریک از بلوکها با کارکردهای اف.آر.بی.آر. به آن پاسخ دهیم. بر اساس یافته‌های پژوهش، درصد فراوانی اشکالها در هر یک از بلوکها به شرح زیر است:

جدول ۱۰. درصد فراوانی اشکالها به تفکیک هر بلوک در یونی مارک

7--	6--	3--	2--	1--	0--	
۱۳/۳۵	۵/۵۳	۳۲/۵۷	۳۵/۸۳	۲/۲۸	۱۰/۴۲	درصد فراوانی

داده‌های جدول ۱۰ نشان می‌دهد بیشترین فراوانی اشکالها در بلوک 2xx و 3xx و کمترین اشکالها مربوط به بلوک 1xx و بلوک 6xx است. بررسیهای بیشتر نشان داد

تفاوت معناداری در پراکندگی تعداد اشکالها در بلوکهای مختلف به تفاوت سال ۱۳۸۶ و ۱۳۹۰ وجود ندارد.

توجه به پراکندگی درصد فراوانی اشکالها در هر یک از بلوکها نشان می‌دهد بلوک ۲XX که مربوط به اطلاعات توصیفی و بلوک ۳XX که مربوط به یادداشتهاست، بیشترین حجم اشکالها را داشته‌اند. توجه به این موضوع با در نظر داشتن اهمیت بالای این دو بلوک در آر.دی.ای. جای تأمل دارد.

درصد فراوانی فیله‌های دارای اشکال به تفکیک هر بلوک مارک ایران در پیوند با موجودیتهای گروه اول اف.آر.بی.آر. و همچنین کارکردهای کاربران با توجه به جدول ۱۱ قابل بررسی است.^۱

جدول ۱۱. درصد فراوانی فیله‌های دارای اشکال در پیوند با کارکردهای کاربران و موجودیتهای گروه اول اف.آر.بی.آر.

شماره فیله	درصد فراوانی	موجودیتهای گروه اول	وظایف کاربران
۰۱۰\$a	۳,۹۶	بیان، قالب	بازیابی، شناسایی، دسترسی
۰۱۰\$b	۰,۹۹	-	-
۰۱۰\$d	۲,۹۷	بیان	-
۲۰۰\$a	۰,۷۹	اثر، بیان، قالب	بازیابی، شناسایی، دسترسی
۲۰۰\$b	۰,۶۶	اثر، بیان، قالب	شناسایی، انتخاب، دسترسی
۲۰۰\$c	۱,۳۲	قالب	بازیابی، شناسایی ^۲
۲۰۰\$e	۱,۳۲	قالب	بازیابی، شناسایی، دسترسی
۲۰۰\$f	۴,۹۵	قالب	بازیابی، شناسایی

۱. این سیاهه با استفاده از پیوست ۱ پایان‌نامه زیر تدوین شده است: ارسطوپور، شعله (۱۳۸۹)، بررسی میزان انطباق ساختار مارک ایران بر الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (FRBR) و نگاه کاربران فهرست‌های رایانه‌ای به موجودیتهای مطرح در این الگو. مشهد: دانشگاه فردوسی. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. پایان‌نامه دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی.

۲. مواردی که سایه‌دار شده‌اند، در پیوست فوق نبوده و از سوی پژوهشگر بر اساس منابع دیگر تعیین شده‌اند.

شماره فیلد	درصد فراوانی	موجودیتهای گروه اول	وظایف کاربران
۲۰۰\$g	۲,۳۱	قالب	بازیابی، شناسایی
۲۱۰\$a	۲,۹۷	بیان	شناسایی، انتخاب، دسترسی
۲۱۰\$c	۱,۶۵	بیان	شناسایی، دسترسی
۲۱۵\$c	۲,۳۱	اثر، بیان، قالب	شناسایی، انتخاب
۲۱۵\$d	۰,۶۶	بیان، قالب	شناسایی، انتخاب، دسترسی
۲۲۵\$a	۳,۳۰	اثر، قالب	بازیابی، شناسایی، انتخاب، دسترسی
۳۰۰\$a	۱,۳۲	اثر، بیان، قالب، نسخه	شناسایی
۳۰۴\$a	۷,۹۵	اثر، بیان، قالب	شناسایی
۳۰۴\$b	۰,۶۶	اثر، بیان، قالب، نسخه	بازیابی، شناسایی، انتخاب، دسترسی
۳۰۵\$a	۹,۵۷	اثر، بیان، قالب	شناسایی
۳۱۲\$a	۱,۹۸	قالب	شناسایی
۳۲۰\$a	۹,۵۷	اثر	انتخاب
۳۲۰\$e	۰,۶۶	-	-
۳۲۷\$a	۰,۶۶	اثر، بیان	انتخاب
۳۴۰\$a	۲,۳۱	اثر، بیان، قالب	شناسایی
۶۰۰\$a	۱,۶۵	-	بازیابی، شناسایی
۶۰۰\$۹	۰,۳۳	-	-
۶۰۶\$a	۲,۳۱	-	بازیابی، شناسایی
۶۰۷\$a	۱,۶۵	-	بازیابی، شناسایی
۶۰۷\$z	۰,۶۶	-	بازیابی، شناسایی
۷۰۰\$a	۴,۶۲	اثر، بیان	بازیابی، شناسایی
۷۰۰\$۹	۱,۹۸	-	-
۷۰۱\$a	۰,۹۹	-	بازیابی، شناسایی
۷۰۲\$a	۲,۶۴	-	بازیابی، شناسایی

شماره فیلد	درصد فراوانی	موجودیتهای گروه اول	وظایف کاربران
۷۰۲\$c	۲,۶۴		بازیابی، شناسایی
۷۰۲\$۹	۱,۳۲	-	-
۷۱۲\$a	۰,۹۹	-	بازیابی، شناسایی
۷۱۲\$۹	۰,۶۶	-	-

با توجه به نتایج به دست آمده در جدول ۱۱، اشکالهای موجود در پیشینه‌های کتابشناختی بر موجودیت «قالب» و «بیان» از موجودیتهای گروه اول اف.آر.بی.آر. و کارکرد «شناسایی» و «بازیابی» اثرگذار است.

پرسش ۳. اشکالهای موجود در پیشینه‌های کتابشناختی چه میزان در سطح عناصر

هسته هستند؟

به منظور ایجاد پیوند میان اشکالهای موجود در پیشینه‌ها با آر.دی.ای. می‌توان هریک از اشکالهای شناسایی شده را با عناصر هسته آر.دی.ای. مطابقت داد تا اهمیت هریک از موارد در فهرست‌نویسی با رویکرد جدید را دریافت. با نگاهی به موارد ذکر شده در می‌یابیم از آنجا که سیاست فهرست‌نویسی در کتابخانه ملی ایران تقریباً در سطح کمینه (عناصر هسته آر.دی.ای.) است، بیشتر اشکالها در این سطح نمود پیدا می‌کنند. برای مثال:

- ۳۲۰\$e → قاعده ۷,۱۶ مربوط به عناصر هسته
- ۳۲۰\$a → قاعده ۷,۱۶ مربوط به عناصر هسته
- ۳۰۴\$b → قاعده ۲,۲۰ مربوط به عناصر هسته
- ۲۱۵ → قاعده ۳,۳ مربوط به عناصر هسته
- ۳۰۴\$a → قاعده ۲,۲۰ مربوط به عناصر هسته
- ۲۰۰\$g → قاعده ۲,۳ مربوط به عناصر هسته
- ۲۲۵\$a → قاعده ۲,۱۲ مربوط به عناصر هسته
- ۲۰۵\$a → قاعده ۲,۵ مربوط به عناصر هسته
- ۲۱۰\$d → قاعده ۲,۸ مربوط به عناصر هسته
- ۲۰۰\$b → قاعده ۲,۴ مربوط به عناصر هسته

بدین ترتیب، مشاهده می‌شود که اشکالهای مختلف چگونه بر عناصر هسته آر.دی.ای. در فهرست‌نویسی منابع تأثیرگذار خواهند بود. بررسیهای بیشتر بر روی دیگر اشکالها نیز مؤید همین ادعاست. این امر نشان می‌دهد برای به کارگیری سطح کمینه از قواعد آر.دی.ای. نیز باید مواردی را که در این پژوهش به عنوان اشکال مشخص شده، مد نظر قرار داد. لازم به ذکر است، بلوک 2XX شامل فیلدهای بسیار مهمی در پیشینه‌های کتابشناختی و بازیابی اطلاعات است. فیلد ۲۰۰ از مهم‌ترین فیلدها در تشخیص روابط کتابشناختی به شمار می‌رود. این فیلد شامل عنوان و اطلاعات دیگر عنوان و نام پدیدآور مربوط به عنوان است؛ از جمله، عنوان به زبان دیگر، نام پدیدآور به زبان دیگر و مواردی از این دست، البته به همان شکل و ترتیبی که در اثر آمده است. به‌وسیله عنوان و پدیدآور، روابط در سطح اثر و بیان قابل تشخیص است. فیلد ۲۰۵ با عناصر داده‌ای «وضعیت ویراست» نشان‌دهنده رابطه در سطح بیان است. هر اثری که ویرایش و یا بازنگری شود، بیان جدیدی به‌شمار می‌آید. فیلد ۲۱۰ با عناصر داده‌ای «وضعیت نشر و پخش و ...» در شناسایی روابط در سطح نمود عینی مؤثر است. نمودهای عینی که توسط یک ناشر در سالهای مختلف چاپ شده‌اند، با یکدیگر هم‌ارز هستند. فیلد ۲۱۵ با عناصر داده‌ای «مشخصات ظاهری» رابطه همراهی در سطح بیان و یا اثر را تبیین می‌کند. فیلد ۲۲۵ با عناصر داده‌ای «فروست» نشان‌دهنده رابطه کل و جزء در سطح موجودیتهاست. بلوک 3XX شامل یادداشتهایی است که با بیان آزاد، توصیفهای لازم را به پیشینه اضافه می‌کند و نقاط دستیابی یا جنبه‌های مختلف مشخصات ظاهری را نشان می‌دهد. فهرست‌نویسان معمولاً برای سهولت کار، بسیاری از اطلاعات را در فیلد ۳۰۰ از این بلوک وارد می‌کنند. اما اساساً این فیلد برای درج یادداشتهایی است که در مقوله‌های جزئی‌تر نمی‌گنجد. بلوک ۳۰۰ نقش بسزایی در توصیف اثر، دسترس‌پذیری و بازیابی اثر دارد و از این رو در آر.دی.ای. نیز بخش زیادی را به خود اختصاص داده است. بلوک 4XX بلوک شناسه‌های ربط است. این فیلد انواع پیوندهای ممکن درون یک پیشینه کتابشناختی، مانند پیوند بین فیلدها و فیلدهایی از یک پیشینه با پیشینه دیگر را در بر می‌گیرد. بلوک 5XX، بلوک عنوانهای

مرتبط است و شامل عنوان یا عنوانهایی، بجز عنوان اصلی است که مربوط به اثر در دست فهرست‌نویسی بوده و معمولاً روی اثر ظاهر می‌شوند. بلوک 6XX برای تجزیه و تحلیل موضوعی است. هرچند در اف.آر.بی.آر. موجودیتهای گروه سوم به موضوع اختصاص دارند، اما موجودیتهای گروه سوم می‌توانند به عنوان موضوعهای موجودیتهای گروه یک به کار روند. به وسیله این بلوک می‌توان به تعریف نقاط لازم برای دستیابی موضوعی پرداخت و به تعداد لازم برای اثر موضوع تعیین کرد. بلوک 7XX مختص مسئولیت معنوی است. فیلهای موجود در این بلوک به تبیین روابط می‌پردازند. البته، روابطی که مشخص می‌کند پیشینه در دست فهرست‌نویسی اثر جدیدی است و یا بیانی از یک اثر است. بلوک 8XX نیز ویژه کاربرد بین‌المللی است و اغلب در تشخیص رابطه هم‌ارزی کمک می‌کند. بلوک 9XX نیز نشان‌دهنده وضعیت فهرست‌نویسی است و در این پژوهش برای تشخیص سطح فهرست‌نویسی انجام شده (کامل نشده، فیا، فایا و اصلاحات صورت گرفته) به کار گرفته شد. با توجه به توضیحات فوق و نتایج به دست آمده در جدول ۱۱، اشکالهای موجود در پیشینه‌های کتابشناختی بر موجودیت «قالب» و «بیان» از موجودیتهای گروه اول اف.آر.بی.آر. و کارکرد «شناسایی» و «بازیابی» اثرگذار است. پژوهش «فرد حسینی» (۱۳۸۹) نیز نشان داده است فیلهای بلوک 2XX بیشترین نقش را در روابط میان پیشینه‌های کتابشناختی مربوط به بوستان سعدی ایفا می‌کنند. این پژوهش همچنین مؤید لزوم توجه هرچه بیشتر به بلوک 4XX و تکمیل فیلهای مربوط به این بلوک برای ایجاد ارتباط میان پیشینه‌های کتابشناختی است.

بحث و نتیجه‌گیری

برای پاسخگویی به پرسش اول پژوهش، بر اساس متون و پیشینه‌های پژوهش، پنج نوع اشکال مشخص شد که هر یک از آنها می‌تواند بر اصلاح پیشینه‌های کتابشناختی در رسا در زمان به کارگیری آر.دی.ای. تأثیرگذار باشد. طبیعی است، اجرای کامل و بی‌نقص آر.دی.ای. در پیشینه‌های کتابشناختی موجود در رسا زمانی به وقوع خواهد پیوست که پیشینه‌های فعلی دارای حداقل اشکال و نقص باشند. بر اساس یافته‌های

پژوهش، مشخص شد اشکال نداشتن انطباق با آر.دی.ای. با ۴۷/۰۷٪ بیشترین درصد فراوانی را در میان اشکالها دارد. این یافته تا حدودی می‌تواند طبیعی باشد؛ زیرا قواعد جدید، تغییراتی را تحمیل می‌کنند که باید در پیشینه‌های قدیمی اعمال شوند. از جمله این موارد می‌توان به استفاده نکردن از کوتاه‌نوشتها اشاره کرد. این مورد با رویه فعلی فهرست‌نویسی تفاوت دارد. از آن جمله می‌توان به تأثیرگذاری این تغییر رویه بر فیلدهای فرعی 320\$a, 320\$e, 304\$a, 215\$a, 215\$d, 102\$b و دیگر موارد اشاره کرد. و مورد دیگر از تفاوتها با آر.دی.ای.، اختصاص شناسه افزوده به تمامی نویسندگان (و نه فقط سه نویسنده اول) و همچنین دیگر همکاران (مانند عکاس، تصویرگر، نقاش و دیگر موارد) است که بدین ترتیب علاوه بر گسترده‌تر شدن کار فهرست‌نویسی، شاهد تغییراتی برای مثال در فیلدهای فرعی 709\$a, 503\$a، بلوک ۶۰۰ و دیگر موارد خواهیم بود. با این حال، بررسیهای بیشتر پژوهشگر نشان داد این مشکلات بیشتر در قسمت مشخصات ظاهری، به کارگیری اختصارات و شناسه‌های افزوده پدیدآورنده است و تهدید جدی برای سلامت پیشینه‌ها در به کارگیری آر.دی.ای. به‌شمار نمی‌رود، زیرا عناصر هسته را پوشش می‌دهد و بازیابی پیشینه را - هرچند محدود می‌کند - ولی ناممکن نخواهد کرد.

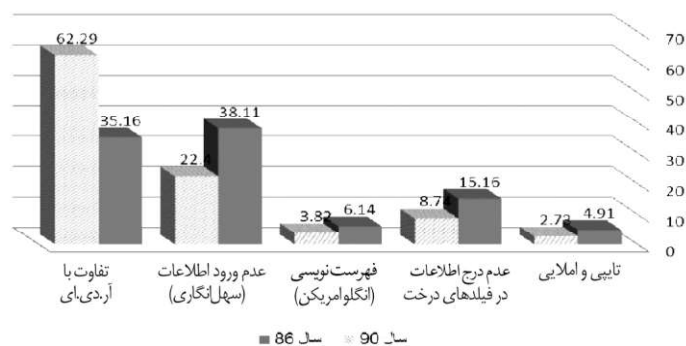
«اشکال وارد نکردن صحیح اطلاعات ناشی از سهل‌انگاری»، با ۳۱/۳۸٪ در رتبه دوم قرار دارد. این اشکال هم ناشی از بی‌دقتی و سهل‌انگاری فهرست‌نویسان و اپراتورهای کتابخانه ملی است. شاید سهل‌انگاری در ورود اطلاعات به ظاهر امری ساده و پیش پا افتاده به نظر برسد، اما تأثیری که این امر در بازیابی اطلاعات و ایجاد پیوند خودکار میان پیشینه‌ها و در نهایت بازیابی از سوی کاربر دارد، بسیار مهم و قابل توجه است. بررسیهای بیشتر پژوهشگر نشان داد اشکالهایی از این دست در پیشینه‌هایی که از طریق برون‌سپاری فهرست‌نویسی شده‌اند، بیشتر است. از این رو، باید کنترل بیشتری بر روی این قبیل پیشینه‌ها انجام شود. همچنین، بررسیها نشان داد پیشینه‌هایی که به‌عنوان فیپای الکترونیک وارد پایگاه شده‌اند، دارای اشکالهای کمتری هستند.

اشکال «درج نکردن اطلاعات در فیلدهای درست» با ۱۲/۴۱٪ در رتبه سوم قرار

دارد. این اشکال می‌تواند ناشی از ضعف در دانش فهرست‌نویسی فهرست‌نویسان و بی‌دقتی و سهل‌انگاری آنها باشد. دلیل دیگر این امر می‌تواند ناشی از آسان نبودن دریافت معنای بلوک نام‌گذاری شده باشد. درک معنای دقیق یک بلوک برای بسیاری از فهرست‌نویسان به راحتی امکان‌پذیر نیست. پژوهش‌های دیگری از جمله «ارسطوپور» (۱۳۸۹ ب) نیز بر این نکته و لزوم ساده‌سازی مفاهیم فیلدها تأکید کرده‌اند و انجام این امر را در بهبود کیفیت پیشینه‌های کتابشناختی مؤثر می‌دانند.

«انطباق نداشتن با قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن» هم با ۵/۱۵٪ در رتبه چهارم مشکلات قرار گرفته است. این مشکل هم از ضعف در دانش فهرست‌نویسان ناشی می‌شود. عوامل دیگری مانند فشار کاری زیاد، کنترل به‌میزان کافی و درک نکردن اهمیت دقت در انجام فهرست‌نویسی و رعایت قواعد مربوط، از جمله سایر دلایل این امر به‌شمار می‌رود.

آخرین اشکال هم اشتباهات تایپی و املائی است که ۳/۹۵٪ از اشکالها را شامل می‌شود. شاید این میزان از اشکالها را بتوان تا حدی طبیعی و ناشی از انبوه‌کاری دانست، اما این عدد در مقیاس بالا و در کل پیشینه‌های فهرست‌نویسی شده قابل توجه و تأمل‌برانگیز است. با نگاهی دقیق‌تر به یافته‌های این بخش می‌توان این اشکالها را به دو قسمت کلی تقسیم کرد. مشکلاتی که ناظر بر شرایط فعلی و فهرست‌نویسی بر اساس شرایط موجود است و مواردی که با به‌کارگیری آر.دی.ای. شرایط متفاوتی خواهند داشت. از آنجا که آر.دی.ای. و اف.آر.بی.آر. با رویه‌های فعلی سازگار هستند، به‌کارگیری آر.دی.ای. در صورتی نتیجه‌بخش خواهد بود که زیرساختهای موجود کم‌اشکال باشد. همچنین، اطلاعات مربوط به مشکلات این پیشینه‌ها به صورت مقایسه‌ای در نمودار ۱ آمده است.

نمودار ۱. مقایسه درصد فراوانی اشکالها در پیشینه‌های کتابشناختی به تفکیک سال

همان‌گونه که از نمودار ۱ برمی‌آید، بیشترین اشکالهای تایپی در پیشینه‌های سال ۱۳۸۶ دیده می‌شود که یکی از دلایل عمده آن، برگردان پیشینه‌های قدیمی در رسا در این سال بود. به‌طور کلی، پیشینه‌های تولید شده در سال ۱۳۸۶ در همه اشکالها به جز اشکال عدم انطباق با آر.دی.ای، در وضعیت بدتری نسبت به پیشینه‌های تولید شده در سال ۱۳۹۰ هستند. این امر می‌تواند به دلیل افزایش دقت و مهارت فهرست‌نویسان در ورود صحیح اطلاعات فهرست‌نویسی در رسا و همچنین افزایش رویکردهای کنترلی در سالهای اخیر باشد. در مورد اشکال انطباق نداشتن با آر.دی.ای، هم بیش از ۵۶٪ اشکالها در پیشینه‌های تولید شده در سال ۱۳۹۰ رخ داده‌اند. این یافته می‌تواند به دلیل تهیه پیشینه‌های مفصل‌تر و با فیله‌های پر شده بیشتر در سال ۱۳۹۰ به نسبت پیشینه‌های تولید شده در سال ۱۳۸۶ که مختصرتر هستند باشد که سبب بروز اشکالهای بیشتری شده است.

داده‌های جدول ۱۰ و ۱۱ نشان می‌دهد بیشترین فراوانی اشکالها در بلوک 2xx و 3xx و کم‌ترین اشکالها مربوط به بلوک 1xx و بلوک 6xx است. بررسیهای بیشتر نشان داد تفاوت چندانی در پراکندگی تعداد اشکالها در بلوکهای مختلف به تفاوت سال ۱۳۸۶ و ۱۳۹۰ وجود ندارد. توجه به پراکندگی درصد فراوانی اشکالها در هر یک از بلوکها نشان می‌دهد بلوک 2XX که مربوط به اطلاعات توصیفی و بلوک 3XX که مربوط به یادداشتهاست، بیشترین حجم اشکالها را دارا بوده‌اند. توجه به این موضوع با

در نظر داشتن اهمیت بالای این دو بلوک در آر.دی.ای. جای تأمل دارد. از دیگر موارد قابل توجه آن است که بلوک 4XX و 5XX مورد بی توجهی شدیدی از سوی فهرست‌نویسان قرار گرفته و به‌نظر می‌رسد تکمیل آن اهمیت چندانی نزد فهرست‌نویسان ندارد. بلوک 4XX بلوک شناسه‌های ربط است. این فیلدهای پیوندهای ممکن درون یک پیشینه کتابشناختی، مانند پیوند بین فیلدها و فیلدهایی از یک پیشینه با پیشینه دیگر را در بر می‌گیرد. بلوک 5XX، بلوک عنوانهای مرتبط است و شامل عنوان یا عنوانهایی، بجز عنوان اصلی است که مربوط به اثر در دست فهرست‌نویسی بوده و معمولاً روی اثر ظاهر می‌شوند. گفتنی است، در این بلوک، عنوانهای مختلفی که به یک کتاب نسبت داده می‌شود، قابل بازیابی است (فرد حسینی، ۱۳۸۹).

به نظر می‌رسد فهرست‌نویسان از نقش و اهمیت این بلوک در بازیابی اطلاعات به‌خوبی مطلع نیستند و یا به دلیل حجم بالای کار و لزوم فهرست‌نویسی تعداد معینی از منابع، تکمیل فیلدهای مربوط به این بلوک را کاری زمان‌بر و قابل چشم‌پوشی به‌شمار می‌آورند. از آنجا که این بلوک در یونی مارک به‌منزله بلوک داده‌های ارتباطی شناخته می‌شود، محل ورود داده‌هایی است که رابطه میان موجودیتهای کتابشناختی مرتبط مانند فروستهای مختلف را تشکیل می‌دهد. فیلدهایی چون «ادامه‌ی»، «ادغام شده با»، «بخشی از»، «ترجمه از» و دیگر موارد، از جمله فیلدهای این بلوک به‌شمار می‌روند که می‌تواند مبین شرحها، تفسیرها، تکمله‌ها و دیگر مواردی باشد که از موارد مهم در پیوند میان پیشینه‌هاست و از این رو در آر.دی.ای. اهمیت دارد؛ زیرا اساس آر.دی.ای. بر اف.آر.بی.آر. استوار است که الگویی مبتنی بر روابط میان موجودیتهاست و این امر جز در صورت در نظر گرفتن عناصری که موجب ایجاد این روابط می‌شوند، محقق نخواهد شد. از این رو، این بی‌توجهی با روح آر.دی.ای. در تناقض است. صحت اطلاعات این بخش مستلزم بررسی منبع در سطح نسخه و حتی اثر و بیان است و در دامنه این پژوهش نمی‌گنجد.

«بشردوست» (۱۳۹۰) و «فرد حسینی» (۱۳۸۹) نشان داده‌اند که به داده‌های رابطه‌ای (پیوندی) در پیشینه‌های کتابشناختی فارسی موجود در کتابشناسی ملی به‌خوبی پرداخته نشده است. «ارسطوپور» (۱۳۸۹) نیز بر کم‌توجهی به این بلوک، باوجود اهمیت بسیار

زیاد آن پرداخته است. اتخاذ رویکرد کیفیت‌مدار در فهرست‌نویسی منابع به‌جای نگاه کمی، کنترل بیشتر در صحت فهرست‌نویسی‌ها و توجیه فهرست‌نویسان همراه با آموزشهای نظری در این زمینه، به رفع این مشکل کمک می‌کند.

تهیه پیشینه‌های کم اشکال و وجود بستر مناسب در سطح پیشینه‌های کتابشناختی می‌تواند نقش بسیار مهمی در تسهیل به کارگیری آر.دی.ای. و ارائه سودمندیهای آن ایفا کند. برای تحقق این امر، انجام اموری به این روند سرعت می‌بخشد. یکی از مهم‌ترین این موارد، بهره‌گیری از راهنمای فیلد به فیلد آر.دی.ای. در قالب ماژول^۱ است. از آنجا که ساختار فراداده‌ای به‌کار رفته در رسا مارک ایران (مبتنی بر یونی مارک) است، ضرورت دارد برای به کارگیری کامل آر.دی.ای.، قواعد مورد استفاده در هر فیلد به دقت بررسی و در قالبی تعاملی همانند جعبه ابزار الکترونیکی آر.دی.ای.^۲ در اختیار فهرست‌نویسان کتابخانه ملی قرار گیرد. به‌عبارت دیگر، منظور از این مورد ابزارهای ضروری برای فهرست‌نویسی هر پیشینه بر مبنای آر.دی.ای. است. همچنین، طراحی راهنماهای جامع و آگاهی‌بخش در رابط کاربر رسا برای هدایت فهرست‌نویسان در استفاده درست آر.دی.ای. در فیلدهای مختلف ساختار فراداده‌ای آن بسیار سودمند و ضروری به‌نظر می‌رسد. این راهنماها در قالب چاپی و یا گزینه‌های راهنما^۳ و یا حتی به‌صورت پیوسته (بارگذاری شده روی وب‌سایت کتابخانه ملی) قابل استفاده خواهد بود. به‌عبارت دیگر، منظور از این گزینه اطلاعات کلی و جامع نسبت به حدود و پرسشهای متداول در مورد آر.دی.ای. در قالب دستنامه است. برای تحقق موارد فوق پیشنهادهایی برای شرکتهای نرم‌افزاری ارائه می‌شود که تحقق موارد مذکور را سرعت می‌بخشد.

پیشنادهای پژوهش

- تهیه بخش (ماژول^۴) اصلاح خودکار اشکالهای متداول پیشینه‌ها در تمایز با

---

1. Module.
2. RDA Toolkit.
3. Help.
4. Module.

- آر.دی.ای. (مانند جایگزینی اختصارها و نمایش فیلدهایی که به تکمیل داده نیاز دارند؛ مثل شناسه افزوده به تمامی نویسندگان و همکاران)
- ساده‌سازی فیلدهای کتابشناختی از نظر شناسایی و ورود اطلاعات
  - طراحی پیامهای خطا در صورت تکمیل نکردن فیلدهای مؤثر و با اهمیت
  - طراحی نظام خطایابی در فیلدها به صورت هوشمند؛ مانند پیشنهاد تصحیح خطاهای املائی یا تایی
  - تهیه راهنمای پیوسته یا همراه نرم‌افزار برای کمک به راحت بودن فهرست‌نویسی بر مبنای آر.دی.ای
  - همزمانی گسترش آر.دی.ای. به همراه الگوهای کتابشناختی^۱ و
  - تهیه کارگروه آزمون نرم‌افزار مبتنی بر بازخورد فهرست‌نویسان.

منابع

- ارسطوپور، شعله (۱۳۸۹ الف). انطباق فهرستهای رایانه‌ای بر مدل ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (FRBR): دو رویکرد عملیاتی. در مجموعه مقالات همایش رویکردها و راهکارهای نوین در سازماندهی اطلاعات. انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، (تهران، ۱۶-۱۷ اسفند ۱۳۸۶). تهران، کتابدار.
- _____ (۱۳۸۹ ب). بررسی میزان انطباق ساختار مارک ایران برالگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (FRBR) و نگاه کاربران فهرستهای رایانه‌ای به موجودیتهای مطرح در این الگو. مشهد: دانشگاه فردوسی، پایان‌نامه دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی.
- انجمن کتابداران آمریکا (۱۳۷۱). قواعد فهرست‌نویسی انگلو/امریکن، ویرایش دوم. ترجمه

---

۱. بنا به ادعای شرکتهای نرم‌افزاری در ایران، این شرکتهای در حال به کارگیری الگوهای کتابشناختی در نرم‌افزارهای خود هستند. اهمیت و توجه به این امر قابل تقدیر است، اما نکته قابل توجه آن است که به کارگیری الگوهای کتابشناختی بدون در نظر گرفتن قواعد آر.دی.ای. به خوبی عملکرد خود را نشان نخواهد داد؛ چنان که دونسیر (۲۰۰۹) قواعد آر.دی.ای. را برای گسترش استانداردهای برادهدای و همچنین به کارگیری الگوهای کتابشناختی ضروری می‌داند.

- رحمت‌الله فتاحی، مشهد: آستان قدس رضوی.
- بشردوست، اعظم (۱۳۹۰). مطالعه میزان انطباق فهرست‌نویسی و رده‌بندی آثار وابسته به یک اثر در فهرست پیوسته کتابشناسی ملی ایران، با قواعد و دستورالعمل‌های معیار، مشهد: دانشگاه پیام نور، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی.
  - پازوکی، فاطمه (۱۳۹۱). امکان‌سنجی به کارگیری آر.دی.ای. در کتابخانه و مرکز اسناد ملی جمهوری اسلامی ایران. مشهد: دانشگاه پیام نور، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی.
  - حاجی‌زین‌العابدینی، محسن (۱۳۸۹). امکان‌سنجی به کارگیری الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (اف.آر.بی.آر.) ایفلا در پیشینه‌های کتابشناختی فارسی، اهواز: دانشگاه شهید چمران اهواز، پایان‌نامه دکتری رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی.
  - حاجی‌زین‌العابدینی، محسن؛ فاطمه پازوکی و سیروس داودزاده سالستانی (۱۳۹۰). نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای در ایران، تهران: کتابدار.
  - درخوش، ملیحه (۱۳۸۹). بررسی سازگاری آر.دی.ای. با طرح فراداده‌ای توصیف شیء (مودس) و ارائه الگوی پیشنهادی برای پیشینه‌های فارسی، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی.
  - دینانی، محمدحسین (۱۳۶۹). روشهای تحقیق در کتابداری، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
  - شعبان‌زاد، مریم و ملیحه درخوش (۱۳۹۰). آر.دی.ای: نگاهی تازه به آینده فهرست‌نویسی، در کتاب ماه (کلیات) شماره ۷، صص ۸۲۷-۸۲۶.
  - صدیق بهزادی، ماندانا (۱۳۷۵). دستنامه قواعد فهرست‌نویسی. [ویرایش ۲]، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
  - طاهری، مهدی (۱۳۸۹). بررسی تحلیلی کارکردپذیری استاندارد توصیف و دسترسی به منبع (آر.دی.ای.) برای توصیف و سازماندهی مواد آرشیوی، در گنجینه اسناد، شماره ۲۰: ۸۰-۹۴.
  - طاهری، مهدی و فاطمه نوشین‌فرد (۱۳۹۰). بررسی تحلیلی کاربردپذیری استاندارد آر.دی.ای در محیط اطلاعاتی جدید: ضرورت بازتعریف روابط و کارکردهای جدید، در پژوهشنامه. مرحله ۱، شماره ۲. پیوسته. قابل دسترس در: <http://jm.um.ac.ir/index.php/riis/search/advancedResults> (تاریخ بازدید: ۱۳۹۱/۶/۳۰)
  - فتاحی، رحمت‌الله و شعله ارسطوپور (۱۳۸۶). تحلیل کارکردهای عناصر اطلاعاتی در پیشینه کتابشناختی: رویکردی نو به سازماندهی چند منظوره اطلاعات در فهرستهای رایانه‌ای، در فصلنامه

کتابداری و اطلاع‌رسانی، ج ۱۰، شماره ۳۸، صص ۳۸-۴۹.

- فرد حسینی، مهسا (۱۳۹۰). تبیین روابط کتابشناختی حاکم بر پیشینه‌های فهرستنویسی مبتنی بر مارک ایران با استفاده از الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (FRBR). تهران: دانشگاه آزاد تهران شمال، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی.
- محمدی، مسعود (۱۳۹۰). بررسی و تحلیل روابط کتابشناختی کتابهای منتشره فارسی حوزه علوم پزشکی در فاصله سالهای ۱۳۸۵-۱۳۸۹ بر اساس الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی، تهران: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی.
- مرادی، خدیجه (۱۳۸۹). بررسی عناصر توصیفی به کار رفته در پیشینه‌های کتابشناختی کتابخانه‌های دیجیتالی ایران بر اساس قواعد آر.دی.ای. و ارائه الگوی پیشنهادی برای به کارگیری این قواعد، مشهد: دانشگاه پیام نور، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی.
- مرادی، خدیجه و محسن حاجی زین‌العابدینی (۱۳۹۰). استاندارد توصیف و دسترسی به منابع (آر.دی.ای.): مقدمه‌ای بر فهرستنویسی در قرن ۲۱، در ارتباط علمی، دوره ۱۹، شماره ۱، قابل دسترس در:

http://ejournal.irandoc.ac.ir/browse.php?a_code=A-10-804-1&slc_lang=fa&sid=1&sw=%D9%85%D8%B1%D8%A7%D8%AF%DB%8C

- (تاریخ بازدید: ۴/۴/۱۳۹۱)

- نیک‌نیا، معصومه (۱۳۸۹). تطبیق عناصر داده‌ای مارک ایران با وظایف کاربری الگوی مفهومی اف. آر. بی. آر. بر مبنای توانمندیهای کاربران، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی.

- Akbaridaryan, Saideh; Sayyed Mahdi Taheri, Sedigheh Shakeri. (2012) "The functionality of bibliographic records of IRANMARC based on Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR) for monographs" New future and bibliographic data formats congress: 78th IFLA Unimarc core activity. [Online] Available at: <http://conference.ifla.org/sites/default/files/files/papers/wlic2012/92-akbaridaryan-en.pdf> (viewed: 15/7/2012)
- Caesar, Ingo; Eichel, Dierk. Challenges for the Implementation of Resource Description and Access (RDA): Case Study Germany.
- Dunsire, Gordon. (2007). "RDA and library systems". **BID journal**, number9. [Online] Available at: <http://www.ub.edu/bid/19dunsir.htm>. (viewed: 30/6/2012)
- Gadelrab, mariam (2010). RDA in Art Collections Survey. [Online] Available at: <http://www.mail-archive.com/rda-1@listserv.lac-bac.gc.ca/msg03377.html>
- Needleman, Mark (2008). "The Resource Description and Access Standard". *Serials Review*, Volume 34, Issue 3, September 2008, Pages 233-234
- Report and Recommendations of the U.S. RDA Test Coordinating Committee, revised for public release (2011). [Online] Available at: <http://www.loc.gov/bibliographic->

- future/rda/source/rdatesting-finalreport-20june2011.pdf (viewed: 30/6/2012)
- Tillett, Barbara. (2004). "What is FRBR? A Conceptual Model for the Bibliographic Universe". Library of Congress, Cataloging Distribution Service. [Online]. Available at: <http://www.loc.gov/cds/FRBR.html>. (viewed: 4/7/2012)
  - Tillett, Barbara. (2010). " VI Encuentro internacional de catalogadores. Costa Rica
  - Date: October 27, 2010. [Online]. Available at: <http://www.rda-jsc.org/docs/RDA-PPT-Peru-CR-2010.ppt>. (viewed: 4/7/2012)